

BOHDAN ŚWIDERSKI

1892—1943

napisał

WALERY GOETEL

Bohdan Świdorski urodził się w Kamieniu Podolskim 1892 r. Po ukończeniu gimnazjum im. S. Staszica w Warszawie udał się na studia wyższe do Szwajcarii do Fryburga, Genewy i Lozanny. W Lozannie wykształcił się wraz z innymi Polakami w stratygrafii, kartografii geologicznej a szczególnie w tektonice w szkole słynnego profesora Maurycego Lugeon'a, ojca współczesnej geologii gór. U Lugeon'a zdał też w 1917 r. doktorat z nauk przyrodniczych i geologii. W latach 1918 i 1919 był współpracownikiem Szwajcarskiej Komisji Geologicznej. Z końcem r. 1919 powrócił do kraju i wstąpił do służby w Państwowym Instytucie Geologicznym. Wspecjalizowanie się w geologii karpackiej i naftowej pociągnęło go do pracy w Państwowym Urzędzie Naftowym, gdzie był geologiem w latach 1921 i 1922, a następnie do Towarzystwa Naftowego Standard-Nobel, w którym pracował jako konsulent od r. 1922 do 1930. W tym okresie współpracował również stale z Państwowym Instytutem Geologicznym. W r. 1928 habilitował się na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie u prof. Jana Nowaka i rozpoczął wykłady głównie z zakresu geologii regionalnej i tektoniki. W r. 1938 otrzymał katedrę geologii na Uniwersytecie w Poznaniu. W czasie ostatniej wojny światowej przebywał B. Świdorski w Warszawie. W r. 1940 aresztowali Go Niemcy i osadzili w więzieniu najpierw w Warszawie, a potem w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu, gdzie przebywał do r. 1942. Wyszedł z więzienia ze zrujnowanym zdrowiem. Mimo to zachował nieugiętą postawę wobec Niemców, co doprowadziło Go do ciężkiej scysji z osławionym szefem niemieckiej okupacyjnej geologii w Warszawie, prof. Brinkmanem. Wytworzona sytuacja groziła ponownym oddaniem w ręce Gestapo i powrotem do obozu koncentracyjnego. Wstrząśnięty tymi przejściami uległ Świdorski udarowi mózgowemu i zmarł nagle w lutym 1943 r.

Ogłaszanie prac naukowych rozpoczął Bohdan Świdorski w r. 1917 studium nad pokrywą osadową masywu Aaru w Alpach Szwajcarskich. Nastąpiło kilka publikacji z geologii, tektoniki oraz glaciologii z zachodnich Alp Szwajcarii, które odsłoniły oblicze pełnokwalifikowanego geologa, zaprawionego szczególnie w różnych działach geologii gór. Temu kierunkowi, który pociągnął swymi fascynującymi problemami

tylu wybitnych geologów polskich, pozostał Świdorski wiernym w głównej części swych rozległych prac i licznych publikacji naukowych.

Potem po przyjeździe do kraju zwrócił się Świdorski najpierw do zagadnień geologii Tatr. Zainteresowała Go przede wszystkim mało jeszcze poznana tektonika trzonu krystalicznego tatrzańskiego. Na szeregu wycieczek odbytych wówczas wspólnie z Świdorskim szczególnie w Zachodnich Tatrach, miałem możność podziwiać Jego bystrą orientację, głębokie wnikanie w istotę skomplikowanych zagadnień geologii górskiej oraz znakomite wyszkolenie w geologii terenowej i kartografii. Obok problemów tektonicznych interesowały Świdorskiego zawsze zagadnienia morfologiczne. To też owocem Jego ówczesnych prac tatrzańskich było obok kapitalnego odkrycia korzeni fałdu leżącego Czerwonych Wierchów, które znalazł w grupie Wielkiej Kopy, studium o genezie dolin tatrzańskich.

Poświęciwszy jedną pracę geologii Pienin zwrócił się Bohdan Świdorski do Karpat Wschodnich, które otwierały wielki świat zagadnień naukowych. W ten sposób rozpoczęła się wieloletnia praca Świdorskiego nad Karpatami Wschodnimi. Geologia regionalna, stratygrafia, zdjęcia terenowe geologiczne, morfologia, a nade wszystko tektonika tego obszaru naukowo tak interesującego, a przy tym krajobrazowo pięknego i pociągającego pierwotnością przyrody, pochłonęły pełną rozmachu naturę Świdorskiego. Równoległe szły prace nad geologią naftową Karpat Wschodnich. W ten sposób powstały liczne prace ogłaszane w publikacjach Państwowego Instytutu Geologicznego, Polskiej Akademii Umiejętności, Warszawskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Geologicznego, Stacji Geologicznej w Borystawiu, *Przeglądzie Geograficznym*, *Przemysle Naftowym*, *Wierchach* oraz różnych publikacjach zagranicznych, które stanowią bogaty dorobek naukowy Świdorskiego w zakresie rozwiązania zagadek geologicznej budowy Karpat Wschodnich. Prace te objęły szczególnie tereny mało przedtem poznanych Karpat Pokuckich, i to szeroko pojętych łącznie z ich przedgórzem i przedłużeniem na obszary rumuńskie. Po opracowaniu Karpat Pokuckich zwrócił się Świdorski do majestatycznego masywu Czarnohory i tektonice oraz morfologii tego obszaru poświęcił lata wytężonej pracy terenowej oraz kilka doskonałych rozpraw. Niektóre z prac Świdorskiego o Karpatach Wschodnich i ich przedgórzu mają charakter syntetyczny i są najwszechstronniejszym, najpoważniejszym dorobkiem geologii polskiej z obszaru tych gór. O wartości tych prac mogliśmy się przekonać podczas pamiętnego Zjazdu Asocjacji Geologicznej Karpackiej w r. 1927 na wycieczkach w Karpaty Pokuckie, do których podstawę stanowiły przewodniki geologiczne Świdorskiego.

Syntetyczną pracę podstawowej wartości z dziedziny kartografii geologicznej stanowiła przeglądowa mapa geologiczna górnego dorzecza Prutu w podziałce 1:750.000, wydana jako powielana w r. 1934. Równocześnie pociągały stale Świdorskiego zagadnienia morfologiczne w Karpatach Wschodnich. Wyniki długoletnich prac w tym zakresie ujął w pracy «Zarys morfologii Karpat Fliszowych», a następnie w pięknej,

ostatniej ogłoszonej w życiu syntetycznej pracy «Geomorfologia Czarnohory». Zajmował się też ciekawymi zagadnieniami osuwisk karpackich.

Obok problemów tektonicznych i morfologicznych interesowały Świdierskiego zagadnienia naftowe w Karpatach Wschodnich; sprawom tym poświęcił kilka wnikliwych publikacji.

W ostatnich latach przed drugą wojną światową pociągnęły Świdierskiego Karpaty Zachodnie. Z właściwą sobie pasją twórczą zajął się geologią Beskidów, szczególnie okolicy Rabki i Mszany Dolnej i doprowadził do opracowania mapy geologicznej arkusza Rabka 1:100.000 (wraz z J. Gołębem i L. Watyhą), którego jednak nie zdołał już opublikować za życia. W materiałach pośmiertnych B. Świdierskiego znalazła się też ostatnia Jego praca «Z zagadnień tektoniki Karpat Północnych».

Przerzucony na katedrę do Poznania tuż przed wojną nie zdążył już Świdierski zająć się problemami geologicznymi północnej Polski. Kiedy Go jednak odwiedziłem w Poznaniu w r. 1938, mówił, że zamierza się zwrócić i do tych zagadnień, nawiązując do jednej ze swych pierwszych prac naukowych ogłoszonych w kraju w r. 1921 «O złożach solnych Wielkiego Księstwa Poznańskiego».

Powyższe krótkie zestawienie daje pewien obraz bogactwa i głębokości twórczości naukowej Bohdana Świdierskiego. Ale obraz ten nie dawałby właściwego pojęcia o tym nieodżałowanym człowieku, gdyby się nie dodało kilku szczegółów z Jego życia.

Charakterystyczną cechą twórczości naukowej Świdierskiego była jej bezkompromisowość. Gdy był przekonany o jakimś szczególe swego dorobku naukowego, bronił go z zaciętą nieustępliwością. A że dorobek swój budował na solidnej podstawie doskonałego wykszolenia, talentu i pracy, w większości wypadków wychodził z tych naukowych bojów zwycięsko. Gdy jednak okazało się, że się pomylił, a komuż z geologów, jak w ogóle naukowców się to nie zdarzało, dał się przekonać, szczególnie wtedy, gdy za przeciwnym poglądem stawał człowiek dla którego autorytetu żywił Świdierski przekonanie.

Takim autorytetem dla Świdierskiego był w Szwajcarii profesor M. Lugéon, takim w kraju znakomity nasz geolog karpacki, a jeden z największych geologów polskich w ogóle — Jan Nowak, którego nam również zabrała wściekłość hitlerowskich zbirów. Stosunek Świdierskiego do Nowaka był prawdziwie wzruszający. Wiele okoliczności złożyło się na to, że przez szereg lat brałem udział w współpracy tych dwóch ludzi i muszę powiedzieć, że było to dla mnie prawdziwą radością. Świdierski, jakkolwiek był tak wybitnym geologiem, z głębi swego rozumu i serca uznawał autorytet Nowaka i jakżeż słusznie robił wszystko co mógł, aby autorytet ten popierać w kraju i za granicą. Nawzajem Nowak odplacał Świdierskiemu serdecznym uznaniem i sentymentem i tak rozwijała się przez szereg lat ich przyjaźń, która wydała doskonałe owoce tak dla rozwoju geologii polskiej, jak dla szkolenia geologów.

Nowak stosował w tym kierunku swoistą, a wyborną metodę. Pracując w Karpatach, a szczególnie w Krośnie po pierwszej wojnie światowej, sprowadzał Nowak do siebie młodych adeptów geologii i dawał im ze swej arcybogatej twórczości dosłownie wszystko. Było niezwykłym szczęściem trafić do tej nieoficjalnej placówki, w której uczeń dostawał od ofiarnego mistrza takie wprowadzenie w geologię karpacką, jakiego nie mogła dać żadna oficjalna szkoła. Miałem i ja to szczęście, a w czasie jednego z mych pobytów w «szkole» Nowaka, zjawił się tam Świdorski. Żywa i wrażliwa natura Świdorskiego pochłonięta została niezwłocznie czarem twórczym, który roztaczał dookoła siebie Nowak. Od tego czasu pozostał wiernym i oddanym na całe życie Nowaka przyjacielem i współpracownikiem.

Kapitał naukowy, który włożył Nowak w Świdorskiego opłacił się wielokrotnie nie tylko w pracy naukowej Świdorskiego. Objawił się on także w Jego pracy wychowawczej. Śladem Nowaka założył Świdorski szkołę geologiczną karpacką. Już w Karpaty Wschodnie mimo wielkich trudności organizacyjnych i terenowych ściągał gromady adeptów geologii i na dłuższych kursach wprowadzał ich w tajniki geologii karpackiej. «Szkołę» tę rozwinął Świdorski do rozmiarów systematycznej akcji w Karpatach Zachodnich. Od wszystkich, którzy brali udział w tych kursach wiemy jak świetnym okazywał się na nich talent wychowawczy Świdorskiego. Szkoleniu terenowemu młodych geologów oddawał On śladem swych mistrzów, Lugeon'a i Nowaka, całą swoją wielką wiedzę geologiczną, swoje wykształcenie, wszystkie zdobycze bogatego dorobku naukowego. Że przy tym kursy te były znakomicie zorganizowane i z żelazną dokładnością przeprowadzane, że przy tym profesor był wesołym i dobrym towarzyszem, przynosiły kursy znakomite wyniki. Szereg dzisiejszych wybitnych naszych geologów terenowych zawdzięcza tej szkole swe trwałe włączenie się w świat nauki o ziemi.

Równie też wielką szkodą, jaką poniosła geologia polska w przerwaniu pełnej twórczego polotu działalności naukowej Świdorskiego, poniosła ona w przerwaniu Jego działalności wykładowej i zakładowej. Dla rozwinięcia tej działalności zyskał Świdorski niestety dopiero w ostatnich latach swego życia trwałą podstawę w katedrze geologii w Poznaniu. Już pierwsze odwiedziny, jakie Świdorskiemu złożyłem w Jego zakładzie w Uniwersytecie Poznańskim dały mi przedsmak tego, jak rozwinąłby się i tamtejszy zakład geologii pod kierunkiem Świdorskiego. Roztoczył przede mną Bohdan obraz swych zamierzeń w organizacji zakładu, nauczania geologii, zbiorów geologicznych, szkolenia uczniów. Były to zamierzenia świetne, a już początki ich realizacji ukazywały, że nie pozostałyby one na papierze.

Furia zniszczenia, z jaką po ziemiach polskich przeszła bestia hitlerowska, przerwała nagle pasmo bujnego życia i pełnej rozkwitu twórczości naukowej Świdorskiego. Wśród ciężkich strat, jakie geologia polska poniosła w czasie drugiej wojny światowej, strata Bohdana Świdorskiego jest jedną z najdotkliwszych.

BOHDAN ŚWIDERSKI

(Résumé)

Bohdan Świdorski est né à Kamieniec Podolski, en 1892. Après avoir fini le lycée «Staszic» de Varsovie, il est parti en Suisse, à Fribourg, Genève et Lausanne, pour y faire ses études supérieures. À Lausanne il étudiait, avec les autres Polonais, la stratigraphie, la cartographie géologique et, en particulier, la tectonique chez le célèbre prof. Maurice Lugeon, père de la géologie contemporaine des montagnes. C'est chez Lugeon aussi qu'il a fait, en 1917, son doctorat en sciences naturelles et géologie. Au cours des années 1918 et 1919 il collaborait avec la Commission géologique suisse. Vers la fin de l'année 1919, il retourna au pays et s'engagea dans le Service Géologique de Pologne. Sa spécialisation dans la géologie des Karpates l'amena à travailler d'abord, de 1912 à 1922, dans le Service de Pétrole de Pologne où il exerçait la fonction de géologue, puis dans la société pétrolière standard Nobel où il était occupé comme géologue-conseil de 1922 à 1930. Au cours de ces années, il collaborait toujours avec le Service Géologique de Pologne. En 1928 il commença ses cours, pour la plupart du domaine de la géologie régionale et de la tectonique. En 1938, il a obtenu la chaire de la géologie à l'Université de Poznań. Pendant la dernière guerre mondiale, B. Świdorski se trouvait à Varsovie. En 1940 les Allemands l'arrêtent et l'emprisonnent d'abord à Varsovie, puis au camp de concentration d'Auschwitz, où il reste jusqu'à 1942. Quand il en est sorti, sa santé était ruinée. Il conserva pourtant une fermeté inébranlable vis-à-vis des Allemands ce qui causa un grave démêlé avec le trop connu prof. Brinkman, chef de la géologie allemande de Varsovie sous l'occupation. B. Świdorski était en danger de retomber entre les mains de la Gestapo et d'être renvoyé au camp de concentration. Troublé par ces événements B. Świdorski eut une attaque et il est mort subitement au mois de février 1943.

Bohdan Świdorski commença la publication de ses ouvrages scientifiques par l'édition, en 1917, de son étude sur la couverture sédimentaire du massif de l'Aar dans les Alpes suisses. Elle fut suivie d'autres publications concernant la géologie, la tectonique et la glaciologie des Alpes suisses occidentales. Świdorski s'y révéla comme géologue accompli, instruit particulièrement bien dans les domaines divers de la géologie des montagnes. Dans la plupart de ses vastes recherches et de ses nombreuses publications scientifiques, Świdorski est resté fidèle à cette partie de la géologie qui, grâce à ses problèmes fascinants, a su attirer et retenir tant d'éminents géologues polonais.

Ensuite, de retour au pays, Świdorski s'occupa d'abord des problèmes présentés par la géologie de la Tatra. Il s'intéressa en premier lieu à la tectonique, encore peu connue, du tronc cristallin de la Tatra. Au cours de nombreuses excursions que j'ai faites alors avec Świdorski, surtout dans la Tatra occidentale, j'ai eu l'occasion d'admirer sa vive orientation, sa pénétration profonde de l'essence même des problèmes compliqués de la géologie de montagnes, ainsi que la maîtrise parfaite

qu'il montrait dans les recherches sur le terrain et dans la cartographie. Les problèmes morphologiques, outre les tectoniques, intéressaient toujours Świdorski. Ainsi ses recherches d'alors dans la Tatra eurent pour effet non seulement l'importante découverte des racines du pli couché des Czerwone Wierchy qu'il trouva dans le massif de la Wielka Kopa, mais encore une étude sur la genèse des vallées de la Tatra.

Bohdan Świdorski consacra ensuite une étude à la géologie des Pieniny, puis son intérêt se tourna vers les Karpates orientales qui laissaient entrevoir de vastes perspectives scientifiques. Ainsi commença le travail de Świdorski dans les Karpates orientales qui devait durer de longues années. La géologie régionale, la stratigraphie, les levés géologiques, la morphologie et surtout la tectonique de cette région, tellement intéressante au point de vue de la science et exerçant un charme pénétrant grâce à la beauté de ses paysages et à son caractère primitif, absorbèrent la nature impétueuse de Świdorski. En même temps ses ouvrages concernant la géologie pétrolière des Karpates orientales allaient leur train. Il produisit ainsi de nombreuses études publiées dans les éditions du Service Géologique de Pologne, de l'Académie Polonaise des Sciences, de la Société Scientifique de Varsovie, de la Société Géologique Polonaise, du Poste Géologique de Borysław ainsi que dans les revues: *Przegląd Geograficzny* (revue géographique), *Przemysł Naftowy* (Industrie pétrolière), *Wierchy* (Sommets) et dans toutes sortes d'éditions à l'étranger. Ces ouvrages forment l'abondante oeuvre scientifique de Świdorski dans le domaine de la solution des énigmes présentées par la structure géologique des Karpates Orientales. Ils embrassent en premier lieu la région, peu connue alors, des Karpates de Pokucie, y compris leur avant-pays et leur prolongement sur les territoires roumains. Ayant terminé ses recherches dans les Karpates de Pokucie, Świdorski s'occupa de l'imposant massif de Czarnahora en consacrant à sa tectonique et sa morphologie plusieurs années de travail intense et quelques excellentes études.

Certains d'entre les ouvrages de Świdorski sur les Karpates orientales et leur avant-pays sont d'un caractère synthétique et constituent l'oeuvre la plus universelle et la plus importante de la littérature polonaise concernant cette région. La valeur de ces études nous est apparue clairement, lors du mémorable congrès de l'Association Géologique des Karpates, en 1927, quand les excursions dans les Karpates de Pokucie suivaient les indications des guides géologiques de Świdorski.

La carte géologique d'ensemble du bassin supérieur du Prut au 1:750.000, publiée en 1934 en polycopie, constitue dans le domaine de la cartographie géologique, un ouvrage synthétique, d'importance fondamentale.

En même temps, Świdorski s'intéressait constamment aux problèmes morphologiques des Karpates orientales. Il a présenté les résultats de ses recherches dans ce domaine, accomplies pendant de longues années, d'abord dans son «Esquisse de la morphologie des Karpates» et ensuite dans la belle étude synthétique, la dernière qui fût publiée de son vivant, intitulée: La Géomorphologie du massif «Czar-

nohora». Il s'occupait aussi de l'intéressant problème des éboulements karpatiques.

Świdorski ne s'intéressait pas seulement aux problèmes tectoniques et morphologiques, mais aussi aux questions pétrolières dans les Karpates orientales et il a consacré plusieurs études pénétrantes à ce sujet.

Au cours des dernières années qui précédèrent la deuxième guerre mondiale, l'intérêt de Świdorski commença à se tourner vers les Karpates Occidentales. Świdorski, avec la passion créatrice qui lui était propre, se plongea dans la géologie des Beskides, surtout dans la région de Rabka et de Mszana Dolna. Il parvint (en collaboration avec J. Gołąb et L. Watyha) à dresser la carte géologique de la feuille Rabka au 1:100.000, mais il n'a pu la publier de son vivant. On a trouvé, parmi les matériaux posthumes de Świdorski, son dernier ouvrage, intitulé: «Quelques problèmes de la tectonique des Karpates septentrionales».

Immédiatement avant la guerre transporté à Poznań, Świdorski n'a pas eu le temps de s'occuper des problèmes de la Pologne septentrionale. Pourtant, quand je l'ai vu à Poznań en 1938 il m'a dit qu'il avait l'intention de travailler à ces problèmes, en les rattachant à une de ses premières études scientifiques, publiées en Pologne, en 1921, et portant le titre: «Sur les gisements salifères du Grand-Duché de Posen».

Spis prac Bohdana Świdorskiego

- 1) 1917. — Sur les faciès de la couverture sédimentaire de la partie occidentale du massif de l'Aar, *Procès-verbaux de la Soc. Vaud. Sc. Nat.*
- 2) 1918. — Sur une particularité des gîtes anthracifères du acuton du Valais, *Procès verbaux de le Soc. Vaud. Sc. Nat.*
- 3) 1919. — Les Stades de retrait des glaciers du Rhône et d'Aletsch., *Bull. Lab. Géolog. Geogr. Phys. Min. et Pal. Univ. de Lausanne*, nr 26.
- 4) 1922. — Korzenie leżącego fałdu Czerwonych Wierchów oraz nowe elementy budowy trzonu Tatr (Sur la géologie des monts Tatra, Les racines des grands plis couchés de Czerwone Wierchy et les nouveaux éléments tectoniques du massif autochtone de la Tatra), *Rozpr. PAU*, t. 21, str. 67—80 (*Bull. Ac. Sc.*, pp. 90—100, Cracovie).
- 5) 1922. — O złożach solnych Wielkiego Księstwa Poznańskiego (Sur les gisements de sel en Posen, Pologne), *Kosmos*, nr 46, str. 181—192, rés. franç., Lwów.
- 6) 1923. — Geneza dolin tatrzańskich (Sur la genèse des vallées des monts Tatra), *Przegl. Geograficzny*, t. VII, str. 9—17, rés. franç., Warszawa.
- 7) 1923. — Przyczynki do geologii okolic Szczawnicy (Sur la géologie de la région de Szczawnica, Karpates), *Rocznik Pol. Tow. Geolog.*, str. 29—35, Kraków.
- 8) 1923. — Budowa geologiczna południowo-wschodnich Karpat polskich, referat (Esquisse de la géologie des Karpathes sud-est), *Biul. Stacji Geolog.*, nr 2, str. 25—31, Boeysław.
- 9) 1925. — Budowa geologiczna Karpat Pokuckich (Geological structure on the Pokucie Carpathians), *Ibidem*, nr 7, str. 1—132, tabl. 1, il. rés. ang., Warszawa.
- 10) 1926. — Sur la structure tectonique des régions pétrolifères des Karpates polonaises orientales, *C.-R. Congrès géolog. intern.*, t. XIII, pp. 6, Liège.
- 11) 1926. — Sprawozdanie z badań geologicznych, wykonanych w r. 1925 w Karpatach Pokuckich, *Pos. Nauk. P. I. G.*, nr 15, str. 24—26, Warszawa.
- 12) 1926. * — Quelques nouvelles données sur la tectonique des Karpates orientales polono-roumaines, *Ac. Sc. Bull. intern. sér. A*, pp. 347—368, tabl. 1, Cracovie.

- 13) 1926. — Sur quelques problèmes de la géologie des Karpates orientales polono-roumaines, *Mémoires I l'Assoc. Karpat*, pp. 107—132, Lwów.
- 14) 1927. — Sprawozdanie z badań geologicznych, wykonanych w r. 1926 na Przedgórzu Karpat Pokuckich, *Pos. Nauk. P. I. G.*, nr 18, str. 19—22, Warszawa.
- 15) 1927. — Sprawozdanie z badań geologicznych, wykonanych w Karpatach Pokuckich i na ich Podgórzu w latach 1925—1926 (Nouvelles recherches géologiques dans les Karpates de Pokucie), *Sprawozd. P. I. G.*, t. IV, str. 313—408, tabl. 1, rés. franç., Warszawa.
- 16) 1927. — O programie i organizacji badań geologicznych w Karpatach, *Przemysł Naftowy*, t. II, str. 172—173, Lwów.
- 17) 1927. — Obecny stan badań geologicznych na wschodnio-karpackich terenach państwowych, *Ibidem*, str. 370—371, Warszawa.
- 18) 1927. — Wyniki i zadania karpackiej geologii naftowej, *Ibidem*, str. 653—656, Lwów.
- 19) 1927. — O charakterze jednostek tektonicznych Karpat, str. 2, streszczenie referatu, *II Zj. Geogr. i Etn. Sł.*
- 20) 1927. — Sur quelques problèmes de la géologie des Karpates orientales polono-roumaines, *Assoc. Karpat. I Réun.: Mémoires*, pp. 105—132, Lwów.
- 21) 1927. — VII-e Excursion, Jabłonów—Lucza—Berezów, *Ibidem*, pp. 178—180, i tabl., Lwów.
- 22) 1927. — VIII-e Excursion. Vallée de l'Ośława et de Potok Czarny, *Ibidem*, pp. 182, Lwów.
- 23) 1929. — O charakterze jednostek tektonicznych Karpat, *II Zjazd Geogr. i Etnogr. Słowińskich 1927, Pamiętnik*, t. I, str. 283—284, Kraków.
- 24) 1930. — Tektoniczny stosunek polskich Karpat Wschodnich do ich przedgórza (Sur le rapport tectonique de Karpates Orientales polonaises et de leur avant-pays), *Rocznik Pol. Tow. Geolog.*, t. VI, str. 314—371, mapa 1 i rés. franç., Kraków.
- 25) 1930. — Gdzie szukać ropy w polskich Karpatach Wschodnich i na ich przedgórzu, *Przemysł Naftowy*, t. V, str. 51—56, il., Lwów.
- 26) 1930. — Gdzie szukać nafty w polskich Karpatach Środkowych, *Ibidem*, str. 242—245, il., Lwów.
- 27) 1931. — Sprawozdanie z badań nad geologią Czarnohory — arkusze Mikuliczyn i Żabie, *Pos. Nauk. P. I. G.*, nr 30, str. 63—65, Warszawa.
- 28) 1932. — Geologia płaszczowiny czarnohorskiej w dorzeczu Prutu i jej dalszy przebieg w kierunku północno-zachodnim, *Ibidem*, nr 33, str. 4—7, Warszawa.
- 29) 1932. — Zarys geologii okolicy Mszany Dolnej, *Ibidem*, str. 32—35.
- 30) 1932. — Ślady zlodowacenia górnej doliny Prutu (Sur l'ancien glacier du Prut), *Rocznik Pol. Tow. Geolog.*, t. VIII, nr 1, str. 1—17, mapa 2, rés. franç., Kraków.
- 31) 1932. — Sur l'évolution tectonique et morphologique des Karpates polonaises au Tertiaire et au Quaternaire, *Ibidem*, tnr , pp. 198—200, Kraków.
- 32) 1932. — Przyczynki do badań nad osuwiskami karpackimi (Sur les éboulements dans les Karpates), *Przegl. Geogr.*, t. XII, str. 96—111, il., rés. franç., Warszawa.
- 33) 1933. — Drugie sprawozdanie o geolog. budowie okolic Mszany Dolnej, ark. Rabka—Tymbark, *Pos. Nauk. P. I. G.*, nr 36, str. 45—47, Warszawa.
- 34) 1933. — Sur l'arc des Karpathes occidentales, *Eclogae Geolog. Helvetiae*, nr 26, pp. 111—130 i il.
- 35) 1933. — Budowa Czarnohory, *Wierchy*, t. XI, str. 71—89, mapa 1, il., Kraków.
- 36) 1934. — Zarys morfologii Karpat fliszowych (Aperçu sur la morphologie des Karpates du Flysch), *Przegl. Geogr.*, t. 14, nr 1/2, str. 1—40, il., rés. franç., Warszawa.
- 37) 1934. — Przekrój obwodowej niecki oligoceńskiej nasunięcia grupy średniej (nasunięcia skońskiego), przekrój płaszczowiny Czarnohorskiej, zlodowacenie pasma Czarnohory, *Pol. Tow. Geolog.*, *Oddz. Lwów, Przewodnik Wycieczek*, str. 1—4, druk. jako rękopis, Lwów.

- 38) 1934. — Przeglądowa mapa geolog. górnego dorzecza Prutu, 1:750.000, powielana, wym. 16×21.
- 39) 1935. — Geologia górnego dorzecza Bystrzycy w masywie Czarnohory, *Pos. Nauk. P. I. G.*, nr 42, str. 26—28.
- 40) 1935. — Nowe przyczynki do dziejów epoki lodowej w Czarnohorze, *Ibidem*, str. 28—39, Warszawa.
- 41) 1936. — W sprawie inwentarza stratygraficznego i charakteru płaszczowiny czarnohorskiej, *Ibidem*, nr 44, str. 1—3, Warszawa.
- 42) 1936. — Geologia dorzecza Dzembroni w masywie Czarnohory, *Ibidem*, str. 3—5, Warszawa.
- 43) 1936. — Uwagi o geologii wschodnio-karpackiego przedgórze (Sur la géologie de l'avant-pays des Karpates Orientales Polonaises), *Rocznik Pol. Tow. Geolog. (Ann. Serv. Géolog. Pol.)*, t. XII, str. 42—65, rés. franç., Kraków.
- 44) 1937. — Die Faunen der Czarny Czeremosz—Szyberny Klippen (O faunie skałek jurajskich w dorzeczu Czarnego Czeremosza), *Bull. Intern. Ac. Sc., sér. B II*, pp. 169—181, tabl. 1, C.-R. mensuels Ac. Sc., nr 5, p. 6, (*Spr. wozd. PAU*, nr 42, str. 139), Kraków.
- 54) 1938. — Geomorfologia Czarnohory (Géomorphologie de la Czarnohora), str. 1—103, mapa 1, il. rés. franç., str. 75—103, Kasa im. Mianowskiego, Warszawa.